

ПОЛЬСКАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ГІСТОРЫІ ГАРАДОЎ БЕЛАРУСІ Ў ДАСАВЕЦКІ ПЕРЫЯД

Вялікі комплекс праблем урбанізацыі і гісторыі гарадоў і мястэчак Беларусі даследаваны не толькі айчыннымі, але і замежнымі гісторыкамі. Найбольш актыўнымі з замежных вучоных з'яўляюцца польскія гісторыкі.

Шмат увагі польскія даследчыкі ўдзялялі гісторыі гарадоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай, у склад якіх уваходзіла тэрыторыя Беларусі з XIII да канца XVIII ст. Эканамічнае развіццё гарадоў і іх зносіны з вёскай у Беларусі разглядаў у сваёй працы W. Kamieniecki [1]. Сельскагаспадарчы характар развіцця гарадоў і мястэчак ВКЛ даследаваў J. Ochmański [2]. На думку аўтара, да сярэдзіны XVI ст. сельскае і гарадское насельніцтва валасцей ВКЛ (у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі) складалі адзіную гаспадарчую адзінку. У XVI ст. рамяство і гандаль яшчэ не сталі вызначальнымі галінамі эканомікі гарадоў і мястэчак. У большасці гарадоў і мястэчак пераважаючымі былі заняткі жыхароў сельскагаспадарчай дзейнасцю, што забяспечвала іх асноўнымі прадуктамі харчавання і сыравінай для другасных і дадатковых заняткаў промысламі і рамяством [3]. Гэта тэндэнцыя была характэрна для часткі жыхароў гарадоў і мястэчак Беларусі нават у канцы XVIII – першай палове XIX ст. [4].

Аналіз падрыхтоўкі і правядзення Берасцейскай царкоўнай уніі і гісторыі Брэста канца XVI ст. разглядалі ў сваіх працах польскія даследчыкі В. Kumor, Н. Dylagowa, А. Jobert [5].

Асобныя пытанні ўдзелу насельніцтва гарадоў Беларусі ў грамадзянскай вайне 1696 – 1702 гг. у ВКЛ закраналі польскія даследчыкі М. Wagner, А. Sajkowski, І. Perdenia і А. Rachuba, якія зрабілі спробу даць аналіз сацыяльных супярэчнасцяў у гэты час і акрэсліць мэты ваюючых бакоў. Асаблівая ўвага ўдзялялася ролі гарадоў Падняпроўя (Стары Быхаў, Дуброўна), якія належылі Сапегам, у барацьбе магнацкіх групавак, а таксама пазіцыі адміністрацыі Слуцка, вырашыўшай канчатковы вынік барацьбы [6].

У польскай гістарыяграфіі ёсць працы, прысвечаныя сацыяльна-эканамічнаму і палітычнаму развіццю гарадоў Рэчы Паспалітай і Беларусі другой паловы XVIII – першай паловы XIX стст.

У польскіх вучоных ёсць працы па гісторыі беларускіх гарадоў. Сярод работ польскіх даследчыкаў найбольшую цікавасць выклікае манаграфія О. Nedemann, прысвечаная самакіраванню беларускіх гарадоў XVII – XVIII стст. [7].

Шэраг польскіх гісторыкаў прысвяцілі свае працы асобным гарадам Беларусі. Гэта такія даследчыкі, як Т. Korzon [8], J. Duchnowski [9], А. Duczkowski [10], а таксама К. Seges [11] і R. Mienicki [12]. Аўтары гэтых прац сканцэнтравалі сваю ўвагу ў асноўным на сацыяльна-эканамічным і культурным развіцці гарадоў Беларусі XVIII – XIX стст.

Аб развіцці мануфактурнай вытворчасці ў гарадах Беларусі ў XVIII ст. пісаў W. Kuła [13]. Мяшчане мястэчак Сакулкі, Адэльска, Кузніцы Гродзенскай, а таксама Воіна, Мялейчыц Брэсцкай эканомій і шэрагу іншых каралеўскіх гарадоў і мястэчак скардзіліся каралю, што ў іх адабралі зямельныя надзелы, і яны, каб пражыць нейкім чынам, павінны былі наймацца працаваць у мануфактурах [14]. Аўтар лічыць, што

рэформа А. Тызенгаўза была “антыгарадской” не толькі ў дачыненні да каралеўскіх, але і прыватнаўласніцкіх гарадоў і мястэчак ВКЛ (у тым ліку і Беларусі) [15]. W. Ruła лічыў, што менавіта дзейнасць А. Тызенгаўза прывяла да скасавання ў 1776 г. прывілеяў на магдэбургскае права дробным гарадам і мястэчкам Беларусі і Літвы. Магдэбургскае права захавалася толькі ў наступных гарадах Беларусі: Брэсце, Ваўкавыску, Гродне, Лідзе, Мазыры, Мінску, Навагрудку і Пінску. Скасаванне прывілеяў тлумачылася афіцыйна тым, што маўляў жыхары гарадоў і мястэчак, выключаных са спісу прывілеяваных, “не цікавяцца купецкімі заняткамі, гандлем і рамяством, няўмела займаюцца земляробствам, судовыя справы вырашаюць няправільна, няўмелымі радцамі” [16].

Страціўшы магдэбургскае права, гарады і мястэчкі прыйшлі ў заняпад. Павялічыліся чынш і іншыя дадатковыя павіннасці з гараджан. Такім чынам, як аб’ектыўна адзначае беларускі даследчык І.Ф. Кітурка [17], у правядзенні аграрнай і мануфактурнай рэформаў у ВКЛ у другой палове XVIII ст. відаць тэндэнцыя павелічэння падаткава-павіннаснага ўціску не толькі з сялян, але і з мяшчан. Пераважная большасць вялікіх і малых каралеўскіх гарадоў і мястэчак ВКЛ, па сутнасці, былі крыніцай фінансавання рэформ, ініцыяніраваных надворным падскарбіем ВКЛ А. Тызенгаўзам.

Шмат увагі ўдзялялі польскія даследчыкі гісторыі беларускіх мястэчак, дзе пражывала значная частка гарадскога насельніцтва. Мястэчак налічвалася ў некалькі разоў больш, чым гарадоў, і яны значна ўплывалі на сацыяльна-эканамічныя, культурна-этнічныя і палітычныя працэсы ў рэгіёне. Гісторыі мястэчак прысвяціў свае працы вядомы польскі гісторык S. Alersandrowicz [18]. Гэтыя працы былі прысвечаны, галоўным чынам, развіццю гандлю, рамяства і мелкай вытворчасці ў мястэчках Беларусі і Літвы ў XVI – першай палове XVII ст. Аўтар прыводзіць і іншыя цікавыя факты сацыяльна-эканамічнага развіцця Беларусі ў даследуемы ім перыяд.

Цікавасць выклікаюць у гісторыкаў-урбаністаў і ўспаміны пра мястэчкі Беларусі. Можна нагадаць “Успаміны пра Тышкевічаву Свіслач, Дзярэчын і Ружану” графа Леана Патоцкага, перакладзеныя на беларускую мову І.У. Саламевічам [19]. У гэтым выданні апісваюцца буйныя магнацкія рэзідэнцыі канца XVIII – першай трэці XIX ст.: мястэчка Свіслач, якое належыла графам Тышкевічам, Дзярэчын і Ружаны, якімі валодалі князі Сапегі, а таксама Нясвіж князёў Радзівілаў і Ляхавічы гетмана М. Масальскага. Прыведзены звесткі аб стане мястэчак (апісанне і знешняга выгляду), правядзенні кірмашоў і заняткаў мясцовага насельніцтва.

Своеасаблівай хронікай гарадоў і мястэчак Беларусі з’яўляецца кніга польска-беларускага паэта Уладзіслава Сыракомлі “Вандроўкі па маіх былых ваколіцах” (1853 г.), пераведзеная з польскай мовы ў 2002 г. К. Цвіркам [20]. Гэта ўспаміны пра дарагія сэрцу паэта мясціны Беларусі: Мір, Стаўбцы, Койданаў, Сержань, Нясвіж і інш. Гэта выдатная крыніца па даследаванню гарадоў і мястэчак, беларускіх вёсак і магнацкіх палацаў, беларускай даўніны, тагачаснага быту і культуры.

Успаміны пра асобныя мястэчкі Беларусі (Новая Мыш, Беняконі, Кунцаўшчызна) ўтрымліваюцца і ў працы “Еўропа неправінцыяльная” пад рэдакцыяй К. Iasiewicz (1999 г.) [21].

Польскія гісторыкі разглядалі гісторыю не толькі асобных мястэчак, але і гарадоў. Так, напрыклад, гісторыі горада Гродна канца XVIII – пачатку XIX ст. прысвечана некалькі прац польскіх гісторыкаў [22].

Такім чынам, гісторыя гарадоў і мястэчак Беларусі разглядалася ў польскай гістарыяграфіі, але трэба адзначыць, што, закранаючы пытанні сацыяльна-эканамічнага, палітычнага і культурнага развіцця Беларусі ў цэлым, даследчыкі так і не змаглі даць характарыстыку працэсу ўрбанізацыі Беларусі, паказаць яго асаблівасці і вырашыць канцэптualныя пытанні гісторыі беларускага горада. Але вялікі фактычны матэрыял могуць выкарыстаць айчыныя гісторыкі, якія займаюцца гэтай праблемай. Мы не разглядалі іншыя працы польскіх гісторыкаў, якія былі прысвечаны шматлікім пытанням айчынай гісторыі, і там закраналіся праблемы эканомікі сацыяльных працэсаў, знешняга выгляду, быту, культуры, ролі беларускіх гарадоў ва ўнутранай і знешняй палітыцы ВКЛ, Рэчы Паспалітай і Расійскай імперыі ў дасавецкі час, але іх пералік і пералік пытанняў, якія разглядаліся ў польскай гістарыяграфіі, не паўплываў бы на агульную выснову: агульнай, арыгінальнай канцэпцыі гісторыі гарадоў Беларусі ў дасавецкі час польскія даследчыкі не стварылі і не збіраліся яе ствараць, бо для іх гісторыя Беларусі была гісторыяй ВКЛ і Рэчы Паспалітай, а адметных рыс, напрыклад, у гісторыі беларускіх гарадоў не было.

Літаратура

1. Kamieniecki W. Rozwój własności na Litwie w dobie przed I. Statutem (Studia historyczno-gospodarze). Krakow, 1914.
2. Ochmański I. W kwestii agrarnego charakteru miast Wielkiego księstwa Litewskiego w XVI wieku // Studia Historica w 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego. Warszawa, 1958. – S. 279-294.
3. . Ochmański I. W kwestii agrarnego charakteru miast Wielkiego księstwa Litewskiego w XVI wieku // Studia Historica w 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego. Warszawa, 1958. – S. 292-293.
4. Лютый, А.М. Социально-экономическое развитие городов Белоруссии в конце XVIII – первой половине XIX века / А.М. Лютый. – Минск, 1987. – С. 24.
5. Kumor B. Geneza I zawarcie unii brzeskiej // Unia Brzeska. Geneza, dzieje I konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich. Krakow, 1994. – S. 26-44\$ Ён жа. Geneza I zawarcie unii brzeskiej // Unia brzeska z perspektywy czterech stuleci: Materiały międzynarodowego symposium naukowego, Lublin 20-21/IX 1995. – Lublin, 1998. – S. 27-55; Dylagowa H. Dzieje Unii Brzeskiej (1596-1918). Warszawa-Olsztyn, 1996. – 228 s.; Jobert A. Unia brzeska i jej architektki // Znak. 1984. № 11. – S. 1491-1524.
6. Wagner M. Walki polsko-kozackie na Prawobrzeżnej Ukrainie w Latach 1702-1704 // // Studia I Materiały do Historii Wojskowości. T. XI. 2003. – S. 133-160; Niezabitowski S. Dzienniki, 1695-1700 / Oprac. A. Sajkowski. Poznan, 1998. – 375 s.; I. Perdenia. Stanowisko Rzeczypospolitej szlacheckiej wobec sprawy Ukrainy na przełomie XVII – XVIII w // Polska Akademia nauk – Oddział w Krakowie. Prace Komisji nauk historycznych. 1963. № 8; Rachuba F. Sienicki Krzysztof Kazimiers // Polski Słownik Biograficzny. T. XXXVII/1. Z. 152. Warszawa-Kraków, 1996. – S. 151-153.
7. Hedemann O. Dżisna I Дружа: магдэбurskie miasta. Wilno, 1934. – 490 s.
8. Korzon T. Minsk w połowie XIX wieku. Warszawa, 1996. – 190 s.

9. Duchnowski J. Miasto walczącego ideały. Szkice kierunków ideowych Wilna w czasach dawniejszych i teraźniejszości. Lida. Ziemia Lidska, 1938. – 108 s.
10. Duczkowski A. Slonim: Historia i zabytki. Warszawa, 1992. – 15 s.
11. Seges K. Nieswież: Historia i zabytki. Warszawa, 1991. – 207 s.
12. Mienicki R. Ziemia Nowogrodzka w dobie porozbiorowej (1793-1913) / Wilno. 1935. – 265 s.
13. Kuła W. Skice o manufakturach w Polsce XVIII wieku. Warszawa, 1956.
14. Kuła W. Skice o manufakturach w Polsce XVIII wieku. Warszawa, 1956. – S. 357-358.
15. Kuła W. Skice o manufakturach w Polsce XVIII wieku. Warszawa, 1956. – S. 422.
16. Volumina legum. T. VIII. Petersburg, 1860. – S. 567.
17. Кітурка, І.Ф. Месца і роля каралеўскіх гарадоў у эканамічных рэформах ВКЛ у другой палове XVIII ст. / І.Ф. Кітурка // Гарады Беларусі ў кантэксце палітыкі, эканомікі, культуры / І.Ф. Кітурка. – Гродна, 2007. – С. 78.
18. Aleksandrowicz S. Miasteczka Białorusi i Litwy jako ośrodki handlu w XVI i w I połowie XVII w // Rocznik Białostocki. T. 1. Białystok, 1961. – S. 63-73; Ён жа. Kierunki produkcji rzemieślniczej i przemysłowej w miasteczkach Białorusi i Litwy (XVI do połowy XVII w.) // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Historia. Z. 6. Poznań, 1964. – S. 23-54; Ён жа. Zaludnienie miasteczek Litwy i Białorusi w XVI i w I połowie XVII w // Rocznik dziejów społecznych i gospodarczych. Poznań, 1966. – S. 35-67; Ён жа. Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w. // Acta Baltico – Slavica. Białystok, 1970. T. 7. – S. 47-108.
19. Патоцкі, Л. Успаміны пра Тышкевічаву Свіслач, Дзярэчын і Ружану / Л. Патоцкі. – Мінск, 1997.
20. Сыракомля, У. Вандроўкі па маіх былых ваколіцах: Успаміны, даслед. гісторыі, звычай / У. Сыракомля. – Мінск, 2002.
21. Europa nieprowincjonalna: przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej w latach 1772 / Praca zbiorowa pod red. K. Jasiewicza. Warszawa-Londyn, 1999. S. 309-319, 436-450, 560-565.
22. Mann Z. Stanisław August na sejmie ostatnim. Warszawa, 1938; Kraszewski I. Polska w czasie trzech rozbiorów 1772-1799. T. III. Warszawa, 1903; Ён жа. Sceny seimowe. Grodno 1793. Warszawa, 1932; Mościcki H. Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi. T. 1: 1772-1800. Wilno, 1883; Zamojski A. Ostatni król Polski. Warszawa, 1992; Ён жа. Spor o Stanisława Augusta. Warszawa, 1990; Jodkowski J. Grodno z 28 ilustracjami i planem miasta. Wilno, 1922; Mackiewicz St. Stanisław August. . Warszawa, 1991. – 259 s.; Zahorski A. . Warszawa za Sasów i St. Augusta. Warszawa, 1970. – 249 s.; Zuwińska M. Ostatnie lata życia króla Stanisława Augusta. Warszawa, 1975. – 371 s.

Ключевые слова: польская гістарыяграфія, гарады, гісторыя Беларусі

Лютая, А. Э. Польская гістарыяграфія гісторыі гарадоў Беларусі ў дасавецкі перыяд / А. Э. Лютая // Европа: актуальныя праблемы этнокультуры : сб. науч. ст. / Белорус. гос. пед. ун-т ; редкол. : В. В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2008. – С. 93–96.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ